

Деркач М.І.,
кандидат економічних наук,
народний депутат України

СУЧАСНА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПОДОЛАННЯ СТАТИЧНОГО Й ДИНАМІЧНОГО ДИСБАЛАНСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Розглянуто роль центрального уряду в подоланні статичного й динамічного дисбалансів місцевих бюджетів. Обґрунтовано доцільність децентралізації фіскальних функцій держави та розроблено практичні рекомендації з метою розв'язання виявлених проблем.

The role of the central government in overcoming local budgets static and dynamic imbalances is investigated. Fiscal decentralization expediency and practical recommendations for solving the existing problems solving are motivated.

Ключові слова: державне регулювання регіонального розвитку, дисбаланси місцевих бюджетів, фіскальна децентралізація державного управління, міжбюджетні трансферти.

Сучасні реалії соціально-економічного розвитку України та її регіонів зумовлюють наявність цілого ряду проблем, що постають перед місцевою владою. З одного боку, місцева влада вимушена постійно збільшувати свої витрати, а з другого — має обмежені власні ресурси, яких не вистачає для задоволення більшості місцевих потреб. До речі, дана проблема не є суто українською, вона характерна для всіх країн світу. Ефективним інструментом її розв'язання є міжбюджетні трансферти, які використовуються ще й із метою усунення диспропорцій у розвитку територій та застосовуються майже в усіх країнах світу, оскільки в публічних фінансах часто виникають дисбаланси, котрі можуть бути подолані лише шляхом передання коштів із державного бюджету до бюджетів нижчого рівня.

Це питання є особливо актуальним у контексті дослідження фіскальної децентралізації, оскільки міжбюджетні трансферти, хоч і розширюють фінансові можливості регіонів, ставлять місцеву владу в залежність від центральної. Частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих органів влади свідчить про ступінь фіскальної децентралізації у країні: чим вища їх частка в дохідній частині місцевих бюджетів, тим більша залежність місцевої влади від центральної та централізованіша система.

Утім, обсяги міжбюджетних трансфертів залежать і від багатьох інших факторів, зокрема від типу державного устрою. Так, частка міжбюджетних трансфертів у дохідній частині місцевих бюджетів унітарних країн (Нідерланди, Італія, Греція) вища, ніж у федеративних (США, Німеччина, Швейцарія). Отже, підтверджується висновок, зроблений ще на початку 1970-х у доповіді Комісії Європейського співтовариства щодо країн із розвинутою ринковою економікою:

рівень перерозподілу між регіонами в унітарних державах вищий, ніж у федеративних¹.

Питання пошуку ефективних механізмів усунення диспропорцій у розвитку територій та подолання дисбалансів місцевих бюджетів привернули увагу зарубіжних і вітчизняних науковців та практиків, зокрема В. Баумоля, К. Белла, В. Гейця, Н. Калінюк, О. Кириленко, Е. Лібанової, І. Луніної, Р. Масгрейва, В. Оутса, І. Труніна, Д. Фрідмена, С. Чапкової, Н. Чумаченка та інших, зусиллями яких сформовані теоретико-методологічні основи даної проблематики, розроблені практичні рекомендації щодо формування ефективної системи міжбюджетних трансфертів, визначені умови й особливості їх запровадження.

Так, С. Чапкова виділяє декілька підстав для запровадження міжрівневих трансфертів, а саме фіскальну незбалансованість по вертикалі, відновлення горизонтального фіскального балансу, гарантоване постачання суспільних благ, нейтралізацію зовнішніх ефектів і міжтериторіальних ефектів “переливу”, внесок у політику стабілізації й економічний розвиток, макроекономічні цілі². Фіскальна незбалансованість по вертикалі зумовлена тим, що центральні уряди країн намагаються зберегти за собою найбільш еластичні і продуктивні податкові бази, наслідком чого є недостатність податкових надходжень до місцевих бюджетів та їх статичний і динамічний дисбаланси. Отже, фіскальна незбалансованість по вертикалі пов’язана з необхідністю врівноваження таких дисбалансів.

В Україні ця проблема є надзвичайно актуальною, але, незважаючи на істотний доробок науковців і практиків, залишається нерозв’язаною. Тому метою даного дослідження є аналіз сучасної державної політики з подолання статичного й динамічного дисбалансів місцевих бюджетів, виявлення проблем та розробка практичних рекомендацій із розв’язання.

Основним призначенням міжбюджетних трансфертів є подання різноманітних дисбалансів і диспропорцій, зокрема статичного й динамічного дисбалансів місцевих бюджетів. Статичний дисбаланс виникає, коли витрати на обов’язкові делеговані повноваження органам місцевої влади перевищують обсяги власних надходжень дохідної частини місцевого бюджету. Дисбаланси такого роду характерні практично для всіх країн, оскільки основні, найбільші й найстабільніші, податкові надходження зараховуються до центральних бюджетів, залишаючи місцевим бюджетам недостатні фіскальні ресурси. Динамічний дисбаланс виникає внаслідок того, що витратні повноваження місцевої влади зростають швидше, ніж надходження від місцевих податків та зборів³, і це також характерно для кожної країни. Тож абсолютно очевидно, що роль держави, центрального уряду в розв’язанні

---

¹ Ahmad E. Financing Decentralized Expenditures: an Integration Comparison of Grants. — Brookfield: Edward Elgar, 1997.

² Чапкова С. Питання роботи органів місцевої влади // Державні фінанси: Теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі: Пер. з англ. — К.: Основи, 1998. — С. 497—499.

³ Там само.

таких проблем є вирішальною, оскільки основним інструментом подолання статичного й динамічного дисбалансів є державні фінансові трансферти.

Як уже зазначалося, існують й інші підстави для запровадження міжрівневих трансфертів. Зокрема, відновлення горизонтального фіскального балансу має на меті забезпечення громадян, які є платниками податків на загальних засадах, але проживають у місцевостях, що не мають достатніх фіскальних можливостей, суспільними послугами на належному рівні. Гарантоване постачання суспільних благ передбачає обов'язок національного уряду забезпечити мінімальний обсяг суспільних послуг, який вважається необхідним із соціальної точки зору або з погляду національних інтересів. Ефект міжрегіонального “переливу” виникає в разі, коли суспільною послугою, що фінансується органами влади одного регіону, можуть скористатися громадяни, які живуть у інших регіонах (наприклад, фінансування систем контролю забруднення довкілля). Внесок місцевої влади в політику стабілізації полягає в реалізації програм зайнятості місцевого населення та перерозподілу ресурсів⁴.

Україна, як і більшість країн, застосовує систему міжбюджетних фінансових трансфертів, котра на сьогодні характеризується наявністю цілого комплексу нерозв'язаних проблем, що мають як суто національні особливості, так і пов'язані із суперечливим характером міжрівневих трансфертів⁵. З одного боку, це ефективний інструмент вирівнювання статичного й динамічного дисбалансів місцевих бюджетів та регіональних диспропорцій у розвитку, а з другого — інструмент маніпуляцій і впливу центрального уряду на місцеву владу.

У межах дискусії з даної проблематики вітчизняними науковцями вже виділені основні недоліки сучасної державної політики України у сфері подолання дисбалансів місцевих бюджетів. Це залежність місцевих бюджетів від рішень центрального уряду, висока концентрація фінансових ресурсів у центральному бюджеті країни, велика частка витрат на делеговані повноваження в бюджетних витратах місцевих органів влади⁶, неефективна система формування бюджетів “зверху вниз”, відсутність надійних місцевих джерел доходів⁷, невідповідність між зобов'язаннями за видатками місцевих бюджетів та джерелами фінансування, невідповідність реальних потреб місцевих бюджетів у коштах із державного бюджету їх відображенню у формулі розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів, неефективна структура міжбюджетних трансфертів. До цього треба додати тенденцію до постійного зростання відсотка трансфертів у структурі дохідних джерел

---

⁴ Чапкова С. Знач. праця. — С. 497—499.

⁵ Трунин И.В. Природа целевых межбюджетных грантов и целевого бюджета региональных властей (на примере функционирования территориальных дорожных фондов субъектов Российской Федерации): [Електр. ресурс]. — <http://www.iet.ru>.

⁶ Луїна І.О. Державні фінанси України в перехідний період. — Х.: Форт, 2000. — С. 224.

⁷ Калінюк Н. Вдосконалення формування доходів місцевих бюджетів // Вироблення державної політики: Аналітичні записки. — К., 2003. — С. 71—84.

місцевих бюджетів на тлі зниження частки місцевих податків і зборів: так, у 2000 р. вона була максимальною і становила 3,4 %, після чого постійно зменшувалася й у 2010-му дорівнювала 1 %⁸, що стало своєрідним історичним мінімумом. Отже, є підстави говорити про тенденцію до фіскальної централізації, хоча одним зі способів перетворення місцевих бюджетів на ефективний інструмент соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць визнано децентралізацію управління бюджетними коштами.

Розбалансованість бюджетів виникає також унаслідок неврегульованості питань, пов'язаних із прийняттям органами державної влади рішень, які впливають на доходи й видатки бюджетів. Прикладом такої неврегульованості є звільнення підприємств від плати за землю, а також часткове фінансування пільг різним категоріям громадян. Хоча бюджетним законодавством у подібних випадках передбачена обов'язкова компенсація втрати ресурсів чи надання додаткового фінансування, чітких правил такої компенсації немає⁹. Органи місцевого самоврядування щороку висловлюють занепокоєння з цього приводу: актуальним залишається питання відшкодування місцевим бюджетам втрат доходів від надання пільг (або введення мораторію на надання державою податкових пільг), а також необхідності затвердження методики визначення обсягів компенсаційних виплат на пільговий проїзд окремих категорій громадян у всіх видах міського і приміського транспорту, в т. ч. залізничного, морського й річкового, з урахуванням фактично перевезених пасажирів (або переходу на надання адресних грошових виплат).

Незадовільне забезпечення фінансовими ресурсами делегованих державних повноважень та недотримання зобов'язань щодо відшкодування державою втрат місцевих бюджетів загострює іншу проблему місцевого самоврядування — належного виконання самоврядних (власних) повноважень. На виконання делегованих державних повноважень щорічно спрямовується майже третина обсягу кошика власних доходів місцевих бюджетів (які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів). Постійне відволікання власних доходів призвело до вкрай незадовільного стану фінансування житлово-комунального господарства, благоустрою, ремонту комунальних доріг, інших місцевих програм.

Серйозною проблемою є й недостатнє фінансування розвитку місцевої інфраструктури, проведення заходів із енергозбереження й газифікації населених пунктів, реформування житлово-комунального господарства, ліквідації наслідків стихійних лих, зокрема підтоплення окремих територій.

Однією з найбільших проблем системи міжбюджетних трансфертів України є недосконалість її регіональної структури. В табл. 1 наведені обсяги доходів місцевих

---

⁸ За даними Міністерства фінансів України.

⁹ Детальніше див.: Деркач М. “Бюджетні” проблеми місцевого самоврядування у 2009 році та їх врегулювання при внесенні змін до Бюджетного кодексу України // Голос України. — 2009. — № 100 (4600), 2 черв.

Таблиця 1. Обсяги доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертних платежів), офіційні трансферти й коефіцієнти їх співвідношення в регіональному розрізі

Адміністративно-територіальна одиниця	2006 р.			2010 р.		
	Доходи (без трансфертів), тис. грн	Офіційні трансферти, тис. грн	Співвідношення трансфертів і доходів	Доходи (без трансфертів), тис. грн	Офіційні трансферти, тис. грн	Співвідношення трансфертів і доходів
АР Крим	1 677 111	1 504 776	0,90	4 167 630	3 457 518	0,83
Вінницька обл.	848 435	1 456 883	1,71	1 928 847	3 351 021	1,74
Волинська обл.	507 105	1 012 774	2,00	1 057 402	2 649 211	2,51
Дніпропетровська обл.	3 344 940	2 041 901	0,61	7 048 916	3 969 946	0,56
Донецька обл.	4 235 880	2 782 524	0,66	8 611 301	5 373 104	0,62
Житомирська обл.	720 269	1 222 475	1,70	1 530 157	2 800 521	1,83
Закарпатська обл.	598 587	1 180 429	1,97	1 140 799	3 056 316	2,68
Запорізька обл.	1 705 844	1 159 683	0,68	3 261 779	2 818 579	0,86
Івано-Франківська обл.	714 172	1 243 359	1,74	1 466 393	3 345 412	2,28
Київська обл.	1 492 019	1 400 275	0,94	3 257 175	2 767 370	0,85
Кіровоградська обл.	576 910	906 831	1,57	1 250 079	2 069 945	1,66
Луганська обл.	1 619 142	1 520 272	0,94	3 383 014	3 426 122	1,01
Львівська обл.	1 657 482	1 974 146	1,19	3 378 129	4 905 861	1,45
Миколаївська обл.	839 448	920 522	1,10	1 686 495	2 196 143	1,30
Одеська обл.	2 218 319	1 443 090	0,65	4 123 851	3 866 608	0,94
Полтавська обл.	1 192 221	1 053 634	0,88	2 591 372	2 373 706	0,92
Рівненська обл.	671 429	1 072 246	1,60	1 320 190	2 869 427	2,17
Сумська обл.	707 849	902 496	1,27	1 527 717	2 082 608	1,36
Тернопільська обл.	414 833	1 020 840	2,46	977 947	2 520 879	2,58
Харківська обл.	2 119 315	1 892 065	0,89	4 426 109	3 894 762	0,88
Херсонська обл.	598 731	963 712	1,61	1 249 003	2 244 943	1,80
Хмельницька обл.	684 393	1 262 761	1,85	1 524 747	2 965 665	1,95
Черкаська обл.	799 100	1 270 325	1,59	1 749 000	2 500 699	1,43
Чернівецька обл.	517 480	860 286	1,66	944 452	2 103 825	2,23
Чернігівська обл.	623 918	955 949	1,53	1 285 964	2 206 759	1,72
м. Київ	8 409 712	817 013	0,10	14 813 864	1 447 218	0,10
м. Севастополь	370 857	309 022	0,83	836 306	502 042	0,60
Разом	39 865 500	34 150 286	0,86	80 538 636	77 766 208	0,97

Джерело: складено на основі авторського аналізу даних Комітету Верховної Ради України з питань бюджету та Міністерства фінансів України.

бюджетів (без урахування трансфертних платежів), офіційних трансфертів та коефіцієнти їх співвідношення в регіональному розрізі у 2006 і 2010 рр. Аналіз цих даних доводить неефективність існуючої системи міжбюджетних трансфертів. Так, менший за одиницю коефіцієнт співвідношення офіційних трансфертів і доходів місцевих бюджетів мають Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Харківська, Одеська, Полтавська області, АР Крим та міста Київ і Севастополь. При цьому найнижчий серед усіх областей рівень цього коефіцієнта в 2010 р. мали Дніпропетровська (0,56) і Донецька (0,62). Разом із тим, у ряді регіонів коефіцієнт співвідношення трансфертів і доходів перевищує 2, зокрема у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій областях, і найбільше значення даного показника в Закарпатській (2,68) і Тернопільській (2,58) областях. Таким чином, його максимальне значення майже в п'ять разів перевищує мінімальне.

Окрім того, спостерігається тенденція до постійного зниження мінімального та зростання максимального значення вказаного коефіцієнта. Так, у Дніпропетровській області він становив 0,61 у 2006 р. та, як ми бачили, знизився до 0,56 у 2010-му; у Донецькій області — 0,66 і 0,62 відповідно. Натомість у Закарпатській області він дорівнював 1,97 у 2006 р. та збільшився до 2,68 у 2010-му; в Чернівецькій — 1,66 і 2,23; у Івано-Франківській — 1,74 і 2,28 відповідно. Така динаміка свідчить про відсутність у регіонів стимулів до підвищення ефективності фінансової політики на місцях, про незацікавленість місцевих органів влади в пошуку альтернативних шляхів наповнення місцевих бюджетів та активній позиції у формуванні місцевої доходної бази.

Декларуючи в нормативних актах необхідність стимулювання регіонального розвитку, державна влада ставить за мету забезпечити єдині, гарантовані Конституцією й законами України стандарти якості та рівня життя в кожному регіоні, прагне досягти гармонійного розвитку в політичній, економічній, соціальній, культурно-освітній та інших сферах суспільного життя. Проте ці наміри залишаються декларативними. Сучасний стан місцевого й регіонального розвитку характеризується, зокрема, відсутністю дієвої системи гарантій виконання функцій і повноважень органів місцевого самоврядування, їх належного матеріального, фінансового та іншого ресурсного забезпечення; кризою житлово-комунального господарства, систем енерго-, паливо-, водозабезпечення й соціальної інфраструктури; поглибленням диспропорцій у соціально-економічному розвитку територіальних громад і регіонів.

Окреслена проблема поглиблюється в контексті аналізу рейтингу регіонів України за інтегральним індексом людського розвитку, відповідно до якого регіони-донори, що мають найнижчий рівень коефіцієнта співвідношення офіційних трансфертів і доходів, аж ніяк не лідирують, а навпаки “пасуть задніх” (табл. 2). Так, Донецька й Луганська області взагалі посідають останні місця в даному рейтингу, а Дніпропетровська й Запорізька — середні.

Таблиця 2. Рейтинг регіонів України за індексом регіонального людського розвитку та індекси складових частин людського розвитку в 2009 р.

ІРЛР		Регіон	ІДР	ІРРП	ІМД	ІУПН	ІРО	ІОЗ	ІСС	ІЕС	ІФЛР
місце	індекс										
1	0,697	м. Київ	0,85	0,72	0,76	0,79	0,81	0,68	0,53	0,37	0,75
2	0,584	м. Севастополь	0,83	0,51	0,57	0,71	0,74	0,26	0,64	0,56	0,58
3	0,579	Харківська обл.	0,34	0,80	0,55	0,38	0,57	0,70	0,65	0,75	0,48
4	0,542	Київська обл.	0,33	0,70	0,53	0,42	0,60	0,60	0,44	0,74	0,54
5	0,537	АР Крим	0,35	0,75	0,52	0,43	0,45	0,65	0,47	0,69	0,57
6	0,528	Полтавська обл.	0,35	0,72	0,46	0,32	0,48	0,65	0,51	0,80	0,50
7	0,526	Волинська обл.	0,58	0,65	0,38	0,23	0,32	0,72	0,68	0,82	0,40
8	0,523	Хмельницька обл.	0,33	0,72	0,38	0,27	0,45	0,73	0,62	0,82	0,44
9	0,513	Івано-Франківська обл.	0,48	0,66	0,45	0,23	0,27	0,75	0,77	0,70	0,37
10	0,508	Рівненська обл.	0,30	0,72	0,39	0,25	0,37	0,75	0,69	0,79	0,36
11	0,506	Тернопільська обл.	0,49	0,54	0,36	0,33	0,30	0,69	0,68	0,83	0,36
12	0,504	Закарпатська обл.	0,18	0,82	0,45	0,27	0,33	0,71	0,74	0,76	0,34
13	0,504	Запорізька обл.	0,31	0,68	0,57	0,34	0,51	0,66	0,42	0,56	0,51
14	0,500	Дніпропетровська обл.	0,21	0,69	0,52	0,41	0,52	0,65	0,43	0,55	0,55
15	0,497	Черкаська обл.	0,32	0,59	0,40	0,29	0,46	0,64	0,54	0,80	0,48
16	0,497	Львівська обл.	0,46	0,58	0,43	0,33	0,34	0,63	0,70	0,67	0,39
17	0,495	Миколаївська обл.	0,24	0,71	0,46	0,32	0,39	0,65	0,53	0,75	0,46
18	0,486	Чернівецька обл.	0,54	0,52	0,46	0,21	0,34	0,53	0,68	0,80	0,33
19	0,482	Чернігівська обл.	0,22	0,65	0,41	0,27	0,49	0,56	0,50	0,80	0,48
20	0,481	Херсонська обл.	0,14	0,66	0,36	0,36	0,45	0,61	0,50	0,83	0,44
21	0,480	Одеська обл.	0,30	0,70	0,45	0,38	0,50	0,45	0,46	0,68	0,42
22	0,470	Житомирська обл.	0,24	0,66	0,33	0,20	0,43	0,60	0,58	0,82	0,44
23	0,459	Сумська обл.	0,24	0,74	0,39	0,27	0,32	0,57	0,52	0,71	0,45
24	0,440	Вінницька обл.	0,38	0,69	0,36	0,22	0,31	0,26	0,64	0,79	0,38
25	0,436	Кіровоградська обл.	0,06	0,74	0,29	0,28	0,41	0,66	0,38	0,70	0,45
26	0,433	Луганська обл.	0,15	0,67	0,53	0,22	0,28	0,64	0,42	0,65	0,40
27	0,408	Донецька обл.	0,09	0,69	0,54	0,21	0,37	0,55	0,47	0,35	0,46

Умовні позначення: ІРЛР — індекс регіонального людського розвитку; ІДР — індекс демографічного розвитку; ІРРП — індекс розвитку ринку праці; ІМД — індекс матеріального добробуту; ІУПН — індекс умов проживання населення; ІРО — індекс рівня освіти; ІОЗ — індекс стану й охорони здоров'я; ІСС — індекс соціального середовища; ІЕС — індекс екологічної ситуації; ІФЛР — індекс фінансування людського розвитку.

Джерело: інформація Державного комітету статистики України.

З табл. 2 також видно: м. Київ об'єктивно посідає перше місце як столиця, а м. Севастополь традиційно займає другу сходинку, що пояснюється концентрацією людського потенціалу саме у великих містах. Найвищий серед усіх областей рівень регіонального людського розвитку має Харківська (починаючи з 2004 р. вона стабільно посідає перше місце серед усіх областей і третє в загальному рейтингу, поступаючись містам Києву й Севастополю). Лідерами даного рейтингу є також АР Крим, Київська, Полтавська (протягом аналізованого періоду позиція Полтавщини в цьому рейтингу жодного разу не опускалася нижче сьомої), Хмельницька,

Рівненська, Волинська області. У 2009 р. Івано-Франківська область уперше ввійшла до десятки лідерів за показником індексу регіонального людського розвитку.

Проведений аналіз індексів складових частин людського розвитку та регіонального людського розвитку свідчить, що у процесі забезпечення сталого розвитку регіони України мають різні проблеми й завдання, які визначають пріоритетні напрями розвитку кожного з них. Утім, існуюча система міжбюджетних трансфертів не сприяє розв'язанню цих проблем. Незважаючи на намагання реформувати систему місцевих фінансів, вивчення й адаптацію іноземного досвіду, велику кількість прийнятих законодавчих і нормативних актів, включаючи Бюджетний кодекс України, більшість проблем залишилися нерозв'язаними та з часом тільки загострюються. Отже, неефективність і негнучкість існуючої системи міжбюджетних трансфертів є очевидними.

У цьому контексті державна політика у сфері подолання дисбалансів місцевих бюджетів потребує істотного вдосконалення за всіма напрямками, а саме впровадження ефективного й дієвого міжрівневого розмежування загальнодержавних податків, перегляду чинної системи місцевих податків і зборів із метою збільшення їх частки у структурі дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок зменшення частки трансфертів від центрального бюджету, оптимізації витратних функцій місцевих органів влади, створення стимулів для підвищення ефективності їхньої діяльності. Фактично йдеться про поступове зниження частки міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів та впливу центрального уряду на місцеві органи влади, а отже, про фіскальну децентралізацію державного управління, що сприятиме належному розв'язанню більшості перелічених проблем.

Підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів може бути забезпечене насамперед шляхом зміцнення їхньої дохідної бази та стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощування доходів бюджету. В цьому напрямі треба переглянути чинні ставки й нормативи, передусім місцевих податків і зборів, єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, вартості торгового патенту на здійснення торговельної діяльності. Крім того, потрібно зобов'язати податкові органи здійснювати дієвий контроль нарахування й повноти перерахування суб'єктами господарювання податку з доходів фізичних осіб (одночасно з виплатою заробітної плати працівникам), а також розробити й передбачити механізм стимулювання місцевих органів влади до перевиконання доходів державного бюджету, які є джерелом надання дотації вирівнювання місцевим бюджетам.

Реалії сьогодення потребують вжиття додаткових заходів не лише від держави, а й від місцевої влади з метою ефективного й економного витрачання фінансових ресурсів, збереження виробничого потенціалу, поглиблення взаємодії із середнім і малим бізнесом, сприяння збереженню і створенню робочих місць та пошуку шляхів до наповнення місцевих бюджетів. Важливим елементом успішності таких заходів на місцях має стати тісна й узгоджена співпраця органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, комісій із питань забезпечення надходжень до бюджетів,

бізнесу та науки. Місцева влада повинна глибоко усвідомити свою відповідальність за виконання бюджетів, піти на прийняття, можливо, непопулярних рішень та зобов'язати керівників кожної бюджетної установи жорстко контролювати економічне й раціональне використання бюджетних коштів, починаючи з оплати праці, енергоносіїв, придбання інших необхідних товарів і послуг, та не допускати виникнення кредиторської заборгованості.

Вважаємо, що не менш дієвими будуть такі заходи. По-перше, запровадження системи контролю та моніторингу ефективності й результативності бюджетних видатків, жорсткий режим економії бюджетних витрат, насамперед на утримання органів виконавчої влади й місцевого самоврядування — за рахунок припинення збільшення чисельності працівників, придбання автотранспорту, мобільних телефонів, меблів тощо.

По-друге, визначення як пріоритетних завдань роботи з оптимізації мережі бюджетних установ, упровадження енергозберігаючих технологій, недопущення виникнення нової та скорочення наявної податкової заборгованості, встановлення мораторію на використання коштів місцевих бюджетів для започаткування робіт із капітального ремонту й реконструкції об'єктів соціально-культурної сфери, крім аварійних, тощо.

По-третє, дбайливе використання споживачами бюджетної сфери паливно-енергетичних ресурсів. У минулі роки розпочалася відповідна діяльність (модернізація й реконструкція котельного господарства, втілення прогресивних архітектурно-конструкторських рішень, поліпшення теплозахисних властивостей будівель, реконструкція систем освітлення установ і організацій із використанням енергоощадних ламп, модернізація, реконструкція теплових і водопровідних мереж, упровадження лічильників обліку енергоресурсів), що, безперечно, дасть певні результати.

По-четверте, забезпечення ефективного управління комунальним майном і нерухомістю, вирішення земельних питань. Доцільно негайно вжити заходів зі стабілізації фінансово-економічного стану підприємств житлово-комунального господарства та посилення відповідальності за якість послуг, що надаються ними. Й передусім забезпечити проведення економічно обґрунтованої тарифної політики у сфері надання житлово-комунальних послуг, запровадити програми з енергозбереження як для суб'єктів господарювання, так і для населення.

По-п'яте, активізація малого бізнесу шляхом пошуку нових реальних форм розвитку підприємництва. Треба усунути адміністративні, економічні й організаційні бар'єри, які обмежують можливість утворення малих підприємств, їх діяльність і розвиток; сприяти створенню та функціонуванню мережі інформаційно-аналітичних центрів малого підприємництва.

По-шосте, проведення роботи з керівниками підприємств усіх форм власності щодо легалізації праці на цих підприємствах та її належної оплати, створення в кожному місті й районі системи обліку суб'єктів підприємницької діяльності, котрі мають найманих працівників.

Окрім того, доцільно розробити короткострокові регіональні програми інноваційно-інвестиційної діяльності, встановивши найважливіші для території напрями інвестування, а також систему місцевих пілг для інвесторів, які здійснюватимуть пріоритетні проекти.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити таке. Державна влада ставить за мету забезпечити єдині, гарантовані Конституцією й законами України стандарти якості та рівня життя в кожному регіоні. І хоча вона прагне досягти гармонійного розвитку в політичній, економічній, соціальній, культурно-освітній та інших сферах суспільного життя, такі наміри часто залишаються декларативними. Сучасний стан місцевого соціально-економічного й екологічного розвитку характеризується, зокрема, відсутністю дієвої системи гарантій виконання функцій і повноважень органів місцевого самоврядування, їх належного матеріального, фінансового та іншого ресурсного забезпечення; кризою житлово-комунального господарства, систем енерго-, паливо-, водозабезпечення та соціальної інфраструктури; поглибленням диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів. Отже, реалізація стратегічних завдань щодо забезпечення сталого розвитку й ефективної інтеграції України у глобальний економічний і фінансовий простір зумовлює необхідність проведення такої державної політики, яка передбачатиме послідовне розв'язання завдань соціально-економічного розвитку регіонів, подолання статичного й динамічного дисбалансів місцевих бюджетів.

Ключовим важелем розв'язання цих проблем може стати посилення фіскальної децентралізації — зростання ролі фінансів місцевих органів влади у виконанні численних завдань повсякденного життя. Децентралізація фіскальних функцій держави сприятиме вдосконаленню системи державного управління, й насамперед через підвищення ефективності розподілу державних коштів, у т. ч. за рахунок кращого врахування потреб місцевих громад. Децентралізована система державного управління є більш гнучкою, здатною до експериментів та інновацій при наданні державних послуг. Окрім того, такий підхід допоможе українським політикам, уряду, місцевим органам влади і громадськості усвідомити, що потрібно навчитися жити відповідно до можливостей та будувати свою діяльність із переконанням: перемагає той, хто не впадає у відчай, а продукує нові ідеї й невпинно рухається вперед.